

povlen

2 Dr Milorad Vasovi}

Preko stotinu razli- itih kampova i terenskih izleta i ekskurzija organizovala je Istra` iva-ka stanica na prostorima i u neposrednoj okolini planine Povlen, najuo- ljivijeg i najve}eg masiva u lancu Podrinjsko- valjevskih planina. Ve} na pola sata vo` nje od Valjeva putem prema Bajinoj Ba{ti ili putem pored poznatih manastira]elije i Leli} dolazimo na padine i grebene Povlena. Foto-reporta` a na slede}im stranicama autorski je rad na{eg dugogodi{njeg saradnika Du{ana Jovanovi}a.

Tekst je uzet iz sjajne monografije "Podrinjsko- valjevske planine" na{eg uglednog nau- nika profesora Milorada Vasovi}a. Ova knjiga se pojavila pro{le godine kao zajedni- ki izdava- ki poduhvat IS Petnica, Valjevske Gimnazije i Agencije "Valjevac" n

Znamo da se ova planina dinarskog smera pru` anja sastoji iz dva dela pomalo neprikladnog naziva - Mali i Veliki Povlen. Neprikladnost je u tome {to je Mali Povlen (1347 m) vi{i od Velikog Povlena (1271 m) i predstavlja najvi{u ta-ku -itavih Podrinjsko- valjevskih planina. Oba Povlena le` e jugozapadno od Valjeva, a zapadno od Maglefa i Bukova. Od njih se menja pravac Podrinjsko - Valjevskih planina: umesto uporedni- kog one (Povlen, Jablanik, Medvednik, Sokolska planina, Jagodna i Gu- evo), zadobijaju dinarski pravac. Izuzetak -ini samo Boranja, koja se pru` a pravcem jugozapad- severoistok.

Mali Povlen je donekle asimetri- an - jugozapadna strana mu je strmija od severoisto- ne. Svakako je to posledica usecanja duboke, klisuraste doline ali i rasedanja du` jugozapadne strane. Sam greben Malog Povlena je relativno uzak, ali ne predstavlja izrazito kameniti venac, ve} se sastoji od blagih humova izme | u kojih je use- eno nekoliko plitkih vrta- a. One su otvorene prema jugozapadnoj podgorini i prema njoj se i odvodnjavaju prilikom intenzivnog otapanja snega u prole}e. Na njihovom dnu nigde nema ujezerene vode, niti tragova tresava. Na }uvcima koji rastavljaju ove vrta- e ima dosta kamenja koje nekako izrasta iz zemlje. Ono se utoliko vi{e pojavljuje ukoliko erozija i spiranje uzimaju maha. Ali se na mnogo mesta po Malom Povlenu uo- avaju ograde od kamenja naslaganog u obliku potkovic. Nije jasno {ta ono predstavlja - da li ostatke nekada{njih torova ili artilje- rijska gnezda ili ne{to tre}e. Vide se i mnoge gomile usturenog kamenja koje su, o- igledno, seljaci stvarali prilikom ra{ -i}avanja terena za kosidbu ili ispa{u stoke.

Mali Povlen je potpuno bezvodan. Nigde se ne zapa` a izvor ili povr{inski tok. Ipak, udolina Kne` evac (Kolibi{te), s povr{inom oko 50 hektara, obrasla je samo travom koja se kosi po- etkom avgusta. Udolina je vrlo blagih strana i plitkog dna, bez kamenitih ostenjaka i po sredini prose- ena plitkim koritom kra{kog potoka. On se za- inje od jedne oknaste pi{taljine i jedva primetnog poto- i}a, koji dolazi sa severa i pri tome se proce | uje kroz gustu travu. Glavni potok oti- e ne{to vi{e od 300 m, a potom se gubi u izrazitom ponoru -ine}i ga tipi- nom ponornicom. Na nizvodnoj strani ponor je zagra | en kre- nja- kim odsekom visokim 7 - 12 metara. Dno ponora nije kamenito, ve} je obraslo gustom zeljastom vegetacijom. Ova zanimljiva hidrografska pojava ima veliki zna- aj za sto- arski `ivot u Kne` evcu: sva stoka se napaja na njoj dok boravi na izdigu. Pored toga, na levoj strani od potoka izbija slab izvor sa prijatnom pija}om vodom.

Ne{to nizvodnije od ponora, iz okolnog ravnog i blago nagnutog terena, odjed- nom "izraste" }uvik ostrvskog izgleda, strmih i kamenitih strana, obrastao bukvom po temenu. Sastavljen je od velikih blokova kre- njaka, kakvi se ne zapa` aju nigde na Malom Povlenu. Po svoj prilici ovaj }uvik predstavlja neku vrstu monadnoka. Na odseku se ina- e nigde ne zapa` a serpentin. Stoga se ne mo` e prihvatiti tvrdnja B. @. Milojevi}a da su najvi{i delovi Valjevskih planina izgra | eni od serpentina - bar ne svih Valjevskih planina. S druge strane, iako je teren sastavljen od kre- njaka i bre- e, ipak nije u celini bezvodan. Istina, izvori nisu bogati vodom, ali retko presu- {uju. U Kne` evcu smo uo- ili izolovana stabla bukve usred prostrane livadsko- pa{nja- ke povr{ine. Na nekim mestima videli su se panjevi bukava; jedan panj bio je u pre- niku oko 90 cm. Ta izolovana stabla ili panjevi su dokaz da je ovaj prostor nekada bio pod bukvom {umom, koja je pokrivala sav prostor Malog Povlena.

U prostoru Belih voda Mali Povlen se spušta prema jugu stepenastim odsecima od kre-njaka. Oni su višestruki: jedan od njih je nekako dvostruk - gornji mu je deo znatno viši i strmiji a donji znatno niži i blaži. Reklo bi se da gotovo svuda na ovakvim odsecima izbijaju glave slojeva i da one presudno deluju na stvaranje ovakvih oblika reljefa. Ispod ova dva odseka izbijaju izvori: prvi iz kre-nja-ke pukotine, koso položene, gotovo u nivou puta iz koje izbija toliko vode da se odmah obrazuje potok. Desetak metara dalje, opet na putu Mravinjci-Valjevo, ovaj poto-i} se spaja sa drugim, -ine}i jak i hu-e}i vodeni tok. U stvari, ovaj drugi poto-i} nastaje od jednog "rasutog vrela" koje u nizu mlazeva izbija iz bigrenih naslaga i to na stromoj padini iznad puta. Dakle, ovde se u Belim vodama, radi o kračkim vrelima rasutog tipa. Kako su ona u prirodnom produćetku udoline Kolibićte ili Kneževac, to je logično pretpostaviti da su izvori na Belim vodama produćetak ponornice Kolibićte.

Od Belih voda do Crvenog brega prostor Malog Povlena je većim delom izgrađen od serpentina. Moćda je takav sastav uticao na pojavu znatno bujnijeg vegetacionog pokrivača (najgućećume pokrivaju lokalnost Telje). Mećutim, u tome serpentinu, na višće mesta, zapaćaju se veoma razdruzgane stene, toliko troćne da se i jaćim udarcem nogom poćinju raspadati. Zbog ovakvih osobina na višće mesta se zapaćaju velika svlaćića, tj. takvi kompleksni stena koji se otkidaju od matićne osnove i zajedno sa bukovim stablima klize prema putu.

Severna podgorina Malog i Velikog Povlena je disecirana -estim vodotocima, ali ipak ima prilićno blage strane. Razlog je u tome ćto znatno prevlaćuje serpentin nad kre-njakom. Tako se duć -itavog puta Debelo brdo-

Mravinjci uoćava gotovo iskljućivo serpentin, -esto ispucan i razdruzgan, ali pokriven debelim glistovitim pokrivaćem. Na ovim stenama prevlaćuju erozivno-denudacioni procesi, pa se ne mogu ućsecati duboke klisure kao u kre-njacima. Ovakav geoloćki sastav i reljef uticali su i na dve druge prirodne komponente geografske sredine - na hidrografske karakteristike i na vegetaciju.

Na -itavoj severnoj podgorini Povlena javljaju se brojni povrćinski potoci koji obrazuju najguću rećnu mreć u na -itavom prostoru ove planine. S druge strane, od Debelog brda do Mravinjaca proteće se gotovo kontinualna ćuma lićjara (bukva, leska, grab i poć koji javor). Samo se oko Dijavice nailazi na guste ćume relativno mladić -etinara (jela i smrća), koje su verovatno saćene.

Krajem sedamdesetih godina XX veka kroz ovaj ćumski kompleks prosećen je solidan makadamski put od velikog znaćaja za svekoliko privredno iskorićavanje severne podgorine planine: za eksploataciju ćume, indirektno za stoćarstvo i poljoprivredu u ćirem smislu, pa i za turizam jer se na oba kraja ovog puta grade vikendice. Kao prevoj i razvoće izmeću Drine i Kolubare i kao raskrsnica makadamskog i asfaltnog puta Valjevo-Rogatica-Ućice, kao prevoj izmeću Velikog Povlena i Jablanika, Debelo brdo polako postaje turistićko sredićte sa popularnim planinarskim domom, brojnim vikenticama i kafanom.

Oko -itavog Povlena rasećane su stoćarske kolibe. U stvari, to su nedavno i solidno graćene kuće od cigle pokrivene crepom, obićno sa dva odeljenja i prostranim podrumom. Ispred mnogih od njih oćuvala su se stare kolibe od krovine ("kulaće") a do njih sagraćene prostrane i savremenije ćtale. Ove nove kolibe i ćtale grade se od poćetka sedamdesetih godina; od poćetka osamdesetih godina u njih se uvodi voda od najblićih izvora. Ove kućne novine u stoćarstvu usporile su a ponegde i zaustavile njegovo opadanje - i pored toga ćto su vići teren i saobraćajno nedostupni i ćto nije organizovan postojani oćkup stoke i stoćarskih proizvoda. Odrćavaju stoćarstva, smatraju mećtani, dosta je doprinelo i gajeње većtaćkih livada, koje se kose dva puta godiće a koje sa jednog hektara daju godiće do jednog vagona sena. Od kako se one gaje seljaci ne kreću list i znatno lakće prezimljuju stoku.

Seljaci inaće primećuju da se do velike visine mogu gajiti krompir i zob (ovas). Ipak, ove biljne kulture ne mogu se gotovo nigde videti. Ukoliko se i gaje, pokrivaću male povrćine. Ćto se malo gaje iako dobro uspevaju i izvrsnog su kvaliteta ima se zahvaliti saobraćajnim tećkama a naroćito nepovolćnim uslovima oćkupa. Ćteta, jer sa jednog hektara ovde se moće dobiti i vagon i poć izvrsnog planinskog krompira.

Severna i jućna podgorina Povlena bitno se razlikuju po svojoj prirodi, pa i po osnovnim antropogeografskim osobinama. Jućna podgorina je sastavljena mahom od vododrićivih stena, koje su preduslovile pojavu izvora, stvaranje relativno guste mreće vodotoka, gustih ćuma i rastresitog glistovitog pokrivaća pogodnog za gajeње raznovrsnih biljnih kultura. Severna podgorina je velikim delom izgraćjena od kre-njaka, pa je bezvodna, disecirana povrćinskim i podzemnim kraćkim oblicima, manje plodna i rećje naseljena; s druge strane, u njoj se nalaze nekoliko svetije, spomenici, kosturnice i -uveni manastiri Ćelije, Lelije i Pustinja ri

Petnica 20 (2004)

[neighborhood] Mt povlen

One of the key advantages of Petnica Science Center's educational programs is the ability to combine teaching process in classrooms, library, and labs, with outdoor activities in rich and complex neighborhood. About 10-15 kilometers south from Petnica, a chain of mountains spreading east-west separates Central Serbia from the northern plains. Mt Povlen (1347 m) is the highest part of this ridge. In 2002, Petnica Science Center published an interesting book "Podrinje-Valjevo Mountains" by eminent Serbian geographer, prof. **Milorad Vasović**.

Here we took a chapter from this book about Mt Povlen plus some genuine photos made by Dućan Jovanović. This illustrates the complex structure of this mountain region that includes a vast river networks, forest areas, various types of meadows and pastures, and interesting geological forms.

There are no big villages, but many small ones including a lot of small farms dispersed over mountain slopes and river valleys. Farmers cultivate oat, potatoes, raspberries, and some kinds of tree fruits (apples, plums, cherries). Spreading across the highest planes there are many shepherds' wood huts constructed in traditional style. Interesting vegetation including many types of medical herbs, wild berries (blackberry, blueberry, wild strawberry) could be found on forest edges and small forest clearings.

Northern slopes are covered by well developed karst (limestone) forms including sinkholes, dolines, dry valleys, and gorges. Southern part of the mountain is rich in forests and water springs.

Mt Povlen is popular resort, mostly for short excursions and hiking. There is some pretty well developed country tourism mostly in southern parts of the mountain. Northern part is known mostly because of some famous monasteries and pilgrimage sites such as Lelije monastery with the Museum of St. Nikolaj Velimirović, and monastery Pustinja with precious medieval fresco painting.

Mt Povlen is accessible by (relatively) good roads such as Valjevo - Bajina Baćta (Debelo Brdo pass, 40 min. from Valjevo), and Valjevo - Mravinjci - Taor.

Close to the Mt Povlen there are some other smaller (both in area and in altitude) mountains - Mt Jablanik (1274 m), Mt Medvednik (1244 m), and Mt Magleć (1002 m). All of them are connected by a network of mountain roads passable by common cars, although we deeply recommend off-roads and 4WD cars ri

Mali Povlen

Srednji Povlen

Veliki Povlen

Jablanik

Medvednik

